

SUBHİZÂDE ABDÎ ABDULLAH, HAYATI, ŞİİR SANATI VE DÎVÂNİ*

Hakan YALAP**

ÖZET

Bilindiği üzere şairler ve sanatkarlar, yaşadıkları dönemin nabzını tutan ve dönemlerinden bizlere renkli çizgiler aktaran birer ayna gibidirler. Dîvân Edebiyatının zirveleri olarak kabul ettiğimiz Fuzûlî, Bâkî, Nefî, Nâbî, Nedim ve Şeyh Galip gibi üstat şairlerin yanında tezkirelerde isimleri zikredilen ikinci ve üçüncü derece şair olarak niteleyebileceğimiz başka şahsiyetler de vardır. Bu gibi şahsiyetlerin Eski Türk Edebiyatına neler kazandırdığı konusu çok fazla aşikâr değildir.

Bu şairlerden birisi de şimdiye kadar hakkında her hangi bir çalışma yapılmamış olan, XVIII. yüzyılın devlet adamı kimliğiyle tanınan; meşhur dîvân şairlerinden birisi olan Abdî Efendi'dir.

Abdî Efendi, kalemden yetişip derece derece yükselmiş, şehremini ruznamçeciliği yapmış, maliye tezkereciliğinde ve yeniçeri katipliğinde bulunmuştur. Bu özellikleriyle devrinin ilmiye sınıfına girmiş; edebî ortamlarda bulunmuştur. Ömrünün son yıllarında sadâret kethüdalığı yapmış olan Abdî Efendi, şairlik yönünden de kuvvetlidir. Şairin ince, zarif ve orijinal söyleyişlere sahip olduğunu dönemin tezkireleri yazmış; hem Abdî'den hem de onun ailesinin şairlik mahâretinden sitayişle bahsetmişlerdir.

Şair bir aileden yetişmiş olan Abdullah Efendi'nin babası Feyzullah Feyzi, dedesi Subhi Ahmet Efendi ve şairin oğlu Ali Necip de şairdir.

Abdî Efendi, Osmanlının gerek siyasi ve sosyal yapıda, gerekse edebî yapıda yeniliğe, değişmeye başladığı bir zamanda yaşamıştır. Yukarıda da izah ettiğimiz gibi kaynaklarda şairin doğum tarihine rastlanmaz. Bununla birlikte incelediğimiz eldeki eksik dîvânda da ne onun siyasi hayatını ne de edebî vaziyetini ve şairliğini aydınlayabilecek bir bilgi vardır.

Abdî Efendi, 18. asrın ikinci sınıf şairlerinden olmakla birlikte öncelikle şair bir aileden yetişmiş olmasıyla dikkatleri çeker. İncelediğimiz eser büyük bir ihtimalle Abdî Efendi'nin dîvânının eksik nüshasıdır. Bu nüsha İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Dr. Belgrad Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı, El-mek: hakanyalap@hotmail.com

Türkçe Yazmalar Bölümü'nde 749 numarada kayıtlıdır. İncelediğimiz bu nüshadan başka bir yazmaya Türkiye kütüphanelerinde şimdiye kadar rastlanmamıştır.

1761 tarihinde vefat eden Abdî'nin 17. asrın sonundaki Nâbî tesirinden etkilendiğini düşünebiliriz. Fakat yüzyılın şairine ve şiirine asıl tesir eden isim Nedim'dir. Nedim, özellikle Lâle Devri'nin sohbet ve helva akşamlarında tüm şairleri derinden etkileyen, şiirde yerli malzemeyi en uyumlu, en zengin, en sanatlı biçimde kullanmış olan şairdir. Bu özellikleriyle yenileşme ve kendi içinde değişme hamlesi yapan 18. asır Türk şiirine farklı bir soluk getirmiş oldu. Hâliyle Abdî Efendi'nin de şiirlerinde Nedim üslubunun izleri görülmektedir.

Şairin edebî şahsiyetinin oluşmasında hiç şüphe yoktur ki öncelik onun şair bir aileden yetişmiş olmasındadır. Şair ilmiye sınıfının zirvesinde bulunmuş, buradaki ve diğer edebî ortamlardaki şairlerle birlikteydi. Bu hususlar, onun çok yönlü bir üslûba da sahip olmasında başlıca etkindir.

Abdî Dîvânı'nda, 18. yüzyılda büyük rağbet görmüş en önemli nazım biçimi olan tarihler büyük bir yekûn tutar. Osmanlı'nın değişmeye ve yenileşmeye başladığı 18. yüzyılın başlarında ciddi imar faaliyetlerine girişilmiştir. İstanbul'a avrupâî tarzda park, bahçe, saray, gezi mekânları yapılmıştır. Dolayısıyla Patrona Halil ayaklanmasıyla acı bir tecrübe yaşayıp yok edilen bu mekânların mâhir sanatçıların diliyle ölümsüzleştirilmesi gerekiyordu. İşte bu asırda tarih manzumelerinin bu kadar çok tercih edilmesinin sebebi budur. Abdî Efendi de dîvânında iki kasideye yer verirken on beş tarih söylemiştir. Şairin dîvânında üç tane de müzeyyel gazel bulunmaktadır.

Temelleri daha evvelden atılmış olan; ancak 18. yüzyılda tam manasıyla şiirde kendini gösterme imkanı bulan "Mahallileşme Akımı da" yüzyıl şiirine yön veren faktörlerin en önemlilerinden biri olmuştur. Sebki Hindî'nin ince manasıyla halk söyleyişi ve halkın sosyal yaşamı şiiri yeni bir mecraya sürüklemiştir.

Bu gelişmelerden etkilenen Abdî, zengin anlam ifadelerini ve halk söyleyişini şiirinde birleştirmeyi başarmıştır. Abdî'nin tarihlerinde dönemin tarihi ve sosyal yapısını da görmek mümkündür. Abdî'nin dîvânında kasidelerin sayısı çok azdır. Ancak bu manzumelerde süslü bir anlatımla birlikte sade ve musikîşinas bir üslûp dikkat çeker. Şair, dönemin imar faaliyetlerine, mimarî tamirlere manzum tarihler yazmıştır.

Abdî Efendi'nin gazellerine Nedimâne bir söyleyiş hâkimdir. Ancak özellikle dîvân şiirinde orijinal, kalıcı bir üslûp yakalamak evvela sağlam bir kafiye ve redif temeline bağlıdır. Bu gerçeğin farkına varmış olan Abdî, yerli öğelerden ve Türkçenin ses gücünden faydalanmış, aruzdaki başarısıyla belki de klâsik şiirin üstatlarına benzer bir üslûpla yüzyılın üslûp sahibi şairlerinden olmuştur. Şairin "bilür, yaraşur, yıkacakdur, çekilür, nâz eyler, dirlerse gerçekdür, gelür, olsun da gör..." gibi Türkçe fiillerden yapılmış redifleri şiirde kendine has, hareketli üslûbun göstergesidir. Abdî'nin "oynar oynadur" ve "açılır kapanur" redifli iki gazeli de kapısını Nedim'in açtığı şarkı türünü hatırlatır tarzdadır. Gazelerde kullanılan deyimler, şiirin temel anlam özelliklerini de kuvvetlendirerek yerli ve zengin söyleyiş oluşturmuştur. Şairin özellikle

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

“dirlerse gerçektür” redifli gazelinin tamamı hem sadeliğin hem de şiirdeki musikiliğin daha iyi görülebilmesi için dikkate değerdir. Bu şiirde bir fiil ve bir isimden müteşekkil redif yapılmıştır. Bu haliyle bizce orijinalliği ve yeniliği yakalayan şair, “-â” kafiyesinden evvelki kelime gruplarıyla da kendine has bir söyleyiş, kelimelerde kendine mahsus bir rintlilik yakalamıştır.

Bilinçli bir değişim ve gelişim dönemi olan 18. asır, Türk milletinin evvela siyasi ve sosyal yaşamının hemen akabinde de tabii bir şekilde dilin ve edebiyatın farklı bir mecraya girmeye başladığı yüzyıl olmuştur. Bu asır Türk Edebiyatı, çoklukla nazire edebiyatı özelliği göstermesiyle birlikte, “Sebk-i Hindî” ve “Mahallileşme” akımlarının da tesiriyle edebî eser yönünden de en verimli çağlarından birini yaşamıştır.

18. yüzyılın ilmiye sınıfından yetişmiş olan Abdullah Efendi, Abdî mahlasıyla Klasik Türk Şiirindeki yerini almıştır. Dönemin tüm mühim tezkirelerinde künyesine rastlanılan Abdî'nin özellikle manzum tarihleri edebiyat tarihimiz için önemli bir yer teşkil edecektir. Şair, İstanbul'da doğmuş ve hem meslek hayatını hem de sanat hayatını bu büyük kültür merkezinde sürdürmüştür. Meslek hayatında da babasının ve dedesinin yolunu takip eden Abdî Efendi, ruznamçecilik, maliye tezkereciliği ve yeniçeri katipliği yaparak 1758 tarihinde sadaret kethüdası olmuştur. Şair, Eyüp Kabristanı'nda metfundur. Kaynaklarda şairin nesir türünde de eserlerinin olduğu ve bunların çok beğenildiği söyleniyorsa da bu çalışmalara günümüzde henüz ulaşamamıştır.

Abdî, 18. asrın ikinci sınıf şairlerinden olmakla birlikte edebiyat kaynaklarında dönemin imtiyazlı şairleri arasında gösterilmiştir. Dönemin edebiyat tarihi kaynaklarında şairin tek yazma nüshasında bulunmayan manzumeler yer almaktadır. Buradan hareketle şairin mürettep bir dîvâna sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ancak şimdiye kadar Türkiye kütüphanelerinde bu nüshadan başka bir nüshaya rastlanmamıştır.

Abdî'nin şiirlerinde Nedimâne üslubun izleri belirgindir. Özellikle Türkçe fiillerden ve Türkçe eklerden yapılmış olan redifler, kâfiyeler ve de şiirlerdeki musikilik bunun en bariz görüntüsüdür. Şair özellikle gazellerinde aruz vezninin en hareketli kalıplarını başarıyla kullanmıştır. Şiirlerinde sade ve zengin üslup dikkat çekicidir.

Anahtar Kelimeler: Abdî, Dîvân, Klâsik Türk Edebiyatı, Lâle Devri, 18. yüzyıl.

SUBHİZÂDE ABDÎ ABDULLAH, HIS LIFE, HIS POETRY AND HIS DÎVÂN

STRUCTURED ABSTRACT

It is well known that poets and artists take the pulse of the times they live in and represent the mirror that reflects colourful images from their time. Apart from marvelous poets like Fuzûlî, Bâkî, Nefî, Nâbî, Nedim ve Sheikh Galip who represent the peak of the dîvân literature,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

in collection of biografies there are other poets whom we may regard as second and third class poets. Their contribution to the old Turkish literature is not quite clear .

One of the well known divân poets is Abdî Efendi, who was 18th century politician and whose poems hadn't been studied so far.

Abdî Efendi gradually improved his writing skills, he wrote lists, financial reports and did secreteryship for janissaries. He was part of clerical class of that time as well as the literary circles. Abdî Efendi who was in his late years the grand vizier's chamberlain, was also strong as a poet. He wrote chronicles with his delicate, graceful and original style. They witness both Abdî's and his family's poetic skills.

His father Şair Feyzullah Feyzi, grandfather Subhi Ahmet Efendi and his son Ali Necip were all poets.

Abdî Efendi lived in time when Ottoman Empire started to change and renew in political and social sense as well in literature. Like it was mentiones above, this poet's date of birth is not to be found in our sources. Besides that, in his fragmental divan there are no information that could shed light on his political life and his litrary role..

Even though Abdî Efendi was a second class poet from 18th century, he drows attention with his poetic family. The work that we have analized is probably lost manuscript from Abdî Efend's incomplete divan. This manuscript registered with number 749 in the Department for Turkish Manuscripts in the Istanbul University Library of Rare Books. So far we did not find any similar manuscripts in any other library in Turkey.

Abdî who passed away in 1761 was under the influence from Nabi from the end of 17th century, but the only one who influenced poets and poems of that century was Nedim. Nedim was a poet who influenced profoundly all poets in the Tulip Age during their gatherings using local talk in the most artistic, rich and consistent way. This was breath of fresh air to Turkish 18th century poetry that started its reformation. So can be see traces of Nedim's style in Abdî Efendi's poems.

There are no doubts that his poetic background influenced him. This poet was at the top of educated class and mingled with poets from different literary milieu. This is the main reason for his versatile style.

In Abdî's divan the most important dates from 18th century take predominant role. At the beginning of 18th century the Ottoman Empire started significant public improvements. Parks, palaces and promenades in Istanbul were made to look like those in Europe. Hence it was necessary to immortalize with words of skilfull poets these places that were destroyed during the Patrona Khalil's Rebellion. This was the reason why historical poems were so popular at the time. In his divan, Abdî Efendi gives place to two odes and fifteen historical dates. There are also three gazels attached.

This was the one of the most important factors of the Local Movement in poetry that appeared fully in the 18th century and which foundations were layed in the previous century. Local speech of Sabki

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

Hindi movement filled with delicate meanings and common social poetry have taken the new course.

Abdî, who was under those influences succeeded in merging the common speech and rich expressions. It is possible to notice social background and current history in his chronicles. There are just few odes in his divan but they draw attention with their simplicity and musicality. He described public works and architectural restorations of his time.

Abdî Efendi's gazels master Nedim's style but in divan poems one must have original style based on firm rhyme and repetitions. Abdî, who figured that out, uses local elements and power of the Turkish vocals, thus becoming maybe one of the most influential poets resembling those from the classical period. Rhymes like "bilür, yaraşur, yıkacakdur, çekilür, nâz eyler, dirlerse gerçekdür, gelür, olsun da gör..." derived from Turkish verbs represent the specific and lively literary style. Abdî's two gazels with repetitions "oynar oynadur" and "açılır kapanur" resemble the way Nedim begins his poems. Idioms that were used, strenghten the basic meaning of his poems and form local and rich expression. Especially "dirlerse gerçekdür" ending of his gazel show the simplicity and musicality of his poetry. In this poem there is a repetition made from one verb and one noun. The inovative and original poet using specific word groups before rhyme ending on "-â" thus forming his own specific expression.

18th century that was period of science and change was the century when Turkish nation, right after the political and social change, started to redirect thair religion and literature in a natural way. This period was very productive time influenced by movements such as "Sebki-i Hindi" and "Mahallileşme".

Abdullah Efendi who grew up at 18. centuries in educated class takes place in classic Turkish poetry under pseudonym Abdî. His historical poems that are present in all important collections of that time, represent very important foundation for our history. He was born in Istanbul and spent all his career and artistic life in this big cultural centre. Abdî Efendi who was following the way of his father and grandfather in poems, before he had been the ministry of the interior in 1758, he worked in treasury board and in the secretary of janissary. Poet was buried in Eyüp Graveyard. Although, in the sources, it was also said that poet had also some proses that was valuable, nowadays, these creations can not be found.

Even though Abdî was a second grade poet from 18th century he was characterised as privileged poet. There are poems in his manuscript that are not present in historical sources of that time. Because of that we may say that this poet has a reorganized divan, but so far in Turkish libraries there are no other manuscripts than this one.

In Abdî's poems one can notice the influence of Nedim's style, especially when it comes to obvious musicality, rhymes and repetitions med of Turkish endings. He also have succesfully used the arud metrics and lively forms. His poems draw attention with its simplicity and rich style.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015*

Key Words: Abdî, Dîvân, Classic Turkish Literature, Tulip Period, 18th century.

Giriş

“Edebî eserler, siyasî, sosyal ve fikrî temellerin yanında öncelikle kendisinden önce ve sonraki yazılı ve sözlü metinlerle sürekli bir ilişkiyle vücut bulan metinler arası bir yapıdır. Metinler arası ilişkiler, bilhassa klâsik edebiyat gibi gelenek edebiyatlarında daha da önem kazanmaktadır. Edebî eserler arasındaki özel göndermelerin, akrabalık ilişkilerinin, benzerlik ve farklılıkların yani metinler arası ilişkilerin belirlenebilmesi edebî arka planın doğru bir şekilde tespitinden geçmektedir” (Horata, 2004: 457). Edebî mahsullerin tenkitli metinlerinin ortaya konulması da çalışmaları tamamlayıcı mühim bir faaliyettir.

Bilindiği üzere şairler ve sanatkârlar, yaşadıkları dönemin nabzını tutan ve dönemlerinden bizlere renkli çizgiler aktaran birer ayna gibidirler. Dîvân Edebiyatının zirveleri olarak kabul ettiğimiz Fuzûlî, Bâkî, Nefî, Nâbî, Nedim ve Şeyh Galip gibi üstat şairlerin yanında tezkirelerde isimleri zikredilen ikinci ve üçüncü derece şair olarak niteleyebileceğimiz başka şahsiyetler de vardır. Bu gibi şahsiyetlerin Eski Türk Edebiyatına neler kazandırdığı konusu çok fazla aşikâr değildir.

Bu şairlerden birisi de şimdiye kadar hakkında her hangi bir çalışma yapılmamış olan, XVIII. yüzyılın devlet adamı kimliğiyle tanınan; meşhur dîvân şairlerinden birisi olan Abdî Efendi'dir.

Abdî Efendi'nin babası Feyzî'nin ve dedesi Subhi Ahmet Efendi'nin önemli devlet makamlarında olması ve yaşadıkları dönemin şairleri içinde kuvvetle tanınması; yukarıda da izah ettiğimiz gibi şairin de devlet adamlığı yönüyle dikkat çekmesi onun şairlik yönünün arka planda kalmasına sebep olmuştur.

Abdî Efendi, kalemde yetişip derece derece yükselmiş, şehremini ruznamçiliği yapmış, maliye tezkireciliğinde ve yeniçeri katipliğinde bulunmuştur. Bu özellikleriyle devrinin ilmiye sınıfına girmiş; edebî ortamlarda bulunmuştur. Ömrünün son yıllarında sadâret kethüdalığı yapmış olan Abdî Efendi, şairlik yönünden de kuvvetlidir. Şairin ince, zarif ve orijinal söyleyişlere sahip olduğunu dönemin tezkireleri yazmış; hem Abdî'den hem de onun ailesinin şairlik mahâretinden sitayişle bahsetmişlerdir.

I. Hayatı

Abdî mahlasıyla şiirler söylemiş olan Abdullah Efendi hakkında pek çok kaynakta bilgi bulunmakla birlikte bu bilgiler genellikle muhtasar bir şekilde verilmiştir.¹

Abdullah Efendi hakkında bilgi veren bu kaynaklarda, şairin doğum tarihi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte şairin ölüm tarihi de yine bu kaynaklar arasında iki farklı şekilde verilmektedir. Salim Tezkiresi'nde şairin vefat tarihi bulunmamaktadır. Adâb-ı Zurafâ'da (Erdem, 1994: 217), Türk Şairleri'nde (Ergun, Tarihsiz: 206) ve Tuhfe-i Naili'de

¹ -İnce, Adnan (2005). Tezkiretü'ş-Şuara Sâlim Efendi. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları. s. 449-500.

Erdem, Sadık (1994). Râmiz ve Adâb-ı Zurafâ'sı. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları. s. 216-217.

Mehmet Süreyya (1996). Sicill-i Osmanî. (hzl. Nuri Akbayar).İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, C. I, s. 74.

Tuman, Mehmet Nail (2001). Tuhfe-i Naili. (Hazırlayanlar: Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı).Ankara: Bizim Büro Yayınları. C. I, s. 643.

Şefkat, Tezkiretü'ş-Şuara, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, numara 770, s.126b-127a.

Silâhdârzâde Mehmet Emin, Tezkire-i Şuara, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, numara 795, s.49b-50a.

Ergun, Saadettin Nuzhet (Tarihsiz). Türk Şairleri. İstanbul: Suhulet Kütüphanesi. C. I, s. 206.

(Tuman, 2001: 643) Abdî'nin vefat tarihi 1761 (H. 1175) olarak gösterildiği halde; Silahdar Tezkiresi (Silahdarzâde, Ali Emirî: 49b), Şefkat Tezkire'si (Şefkat, Ali Emirî: 126a) ve Sicill-i Osmanî'de (Mehmet Süeyya, 1996: 74) 1763 (H. 1177) olarak verilmektedir. Bu kaynaklarda şairin siyasî ve meslekî hayatı hakkında verilmiş bilgiler birbiriyle tutarlı değildir.

Şair bir aileden yetişmiş olan Abdullah Efendi'nin babası Feyzullah Feyzi, dedesi Subhî Ahmet Efendi ve şairin oğlu Ali Necip de şairdir.

Abdî'nin dedesi olan Ahmet Efendi, Subhizâde ismiyle anılmış olup uzun zaman şehremâneti ruznamçecisi olarak görev yapmıştır. “Köprülüzâde Mustafa Paşa'nın daveti üzerine Edirne'ye gitmiş; orada 1689 tarihinde vefat etmiştir” (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1998: 50). Dîvân sahibi şairler arasında bulan Ahmet Efendi nikris hastalığına yakalanmıştır. “Yakalandığı nikris hastalığı Ahmet Efendi'ye epey çektirir. Pek çok şeyden bu hastalık nedeniyle uzaklaşmak zorunda kalır. Bazı araştırmalarda Subhî Ahmet Efendi'nin, oğlu Subhizâde Feyzî ile karıştırıldığı, bu hastalığın ona mal edildiği görülür” (İspirli, 1997: 8).

Subhizâde Feyzî hakkında bilgi veren kaynaklar hayli sınırlıdır. Şair-i mâhir-i derviş-i nihâd güzîn-i ecdâd şehremîni ruznamçecisi Subhî Ahmet Efendi'nin oğludur. Asıl ismi Feyzullah'tır. Râmiz, Subhizâde Feyzî'nin Hezârpâre Ahmet Paşa'nın akrabasından kızının torunu olduğunu kaydeder. Subhizâde Feyzî, H. 1101 (M. 1687) senesinde babası Subhî Ahmet Efendi'nin yerine şehremîni ruznamçecisi olur (İspirli, 2005: 3).

Feyzî Efendi, Çorlulu Ali Paşa'nın kethüda kâtipliğinde, Osman Paşa'nın defterdarlığında ve mektupçuluğunda bulunmuştur. Dîvânının iki nüshası vardır. Topkapı Sarayı'ndaki nüshada dîvânî ile birlikte hamsesi de yer almaktadır. Hamsede Heft Seyyâre, Mirat-i Süretnümâ, Safanâme, İşknâme isimli mesnevîleri bulunmaktadır (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1979: 217).

Yukarıda izah ettiğimiz gibi şairin doğum tarihine kaynaklarda rastlanmaz. Dönemin tezkireleri başta Sâlim ve Râmiz olmak üzere birbirinin benzeri cümlelerle Abdî'yi tanıtmışlardır:

“İsm-i celilü'l-miğdârları ‘Abdullah olmağla mağlaş-ı mezkûr muhtâr-ı tab‘-ı ma‘arif-medârları olmuştur” (Erdem, 1994: 217).

“Nâm-ı nâmî ve ism-i girâmîleri ‘Abdullah olmağla mahlaş-ı merķümü ihtiyâr eylemişlerdir” (İnce, 2005: 499).

Yukarıdaki her iki cümlede de şairin asıl isminin Abdullah olduğunu, bununla birlikte şiirlerinde Abdî mahlasını kullandığını anlıyoruz.

Şefkat, tezkiresinde; “Şubhizâde dinmekle meşhurdur. Hâcegân-ı dîvân-ı hümâyundan kethüdâ-yı şadr-ı ‘azâmı olmuştur” demektedir (Şefkat, Ali Emirî: 126).

Silahdarzâde, tezkiresinde; “‘Abdî Efendi Şubhizâde dinmekle meşhur hâcegân-ı dîvân-ı hümâyundan kethüda-yı şadr-ı ‘azâmı olmuştur” (Silahdarzâde, Ali Emirî: 49b) diyerek onun sadece ismine ve sadrazam kethüdası olmasına atıf yapmıştır.

Abdî'yi tanıtan kaynaklar, onun aile tarzına da atıf yapmaktan geri durmamışlardır. Sâlim Efendi, Tezkiretü'ş-Şuâra'sında “...Hânedân-ı kemâlden olmağla ma‘rifet kendülere bi'l-irs intiğal eyleyen zâtlardandır...” (İnce, 2005: 499) şeklindeki cümlesiyle ailenin kültürlü ve marifet sahibi bir aile olduğunu belirtirken; Râmiz; “...miyâne-yi sığâr u kibârda Subhizâde dinmekle pürîştihar hânedân-ı dâniş ü irfandan bir zât-ı binazîr...” (Erdem, 1994: 217) ifadesiyle Abdî'nin yetiştiği ailenin bilgili ve irfan sahibi bir aile olduğunu tavsif etmektedir.

İlmiye sınıfına mensup olan Abdî, “kalemde yetişip hâcegândan olmuştur” (Mehmet Süreyya, 1996: 74).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

1748'de (Şevval 1161) ruznâme-i sâni; sonra maliye tezkerecisi olup (Mehmet Süreyya, 1996: 74); 1752'de bu görevden alındı, aynı yıl tekrar görevlendirildi (Türk Dünyası Ortak Edebiyatı, 2002: 25). Haziran 1758'de yeniçeri kâtibi, 24 Nisan 1759'da (H. 26 Şaban 1172) sadaret kethüdası olmuştur (Mehmet Süreyya, 1996: 74). Abdî, dedesi ve babası gibi ilmiye sınıfına mensuptur. Dîvân kalemlerinde derece derece yükselmiş ve sadaret kethüdası olmuştur.²

Abdî'nin sadaret kethüdası olduğu bu tarihe bir de tarih düşürüldüğünü belirten Mehmet Süreyya, bu tarihin kim tarafından söylendiğini ise eserinde belirtmemiştir:

“Oldu Subhizâde ‘ Abdullah Efendi kethüda” (Mehmet Süreyya, 1996: 74).

Şairin hayatı hakkında incelediğimiz dîvânda da bu konularda herhangi bir malumat bulunmamaktadır.

Türk Şairleri'nde ise şairin kethüda olduğu tarih 1758 (H. 1172) olarak verilmektedir (Ergun, Tarihsiz: 206).

1759'da (H. 1173) sadaret kethüdası olan Abdî'nin bundan sonraki devlet makamındaki işi: “...biraz eyyâmdan sonra ma‘zul ve mansıb-ı mevrusları olan şehremini rüz-nâmeciliği ile...(Erdem, 1994: 217)” cümlelerinden de anladığımız gibi azledilerek kendisine miras olarak kalan şehremini ruznamçeciliği memuriyeti olmuştur. Yani Subhizâde Abdî, dede ve baba mesleği olan ve bir nevi katipliğin zirvesini teşkil eden ruznamçeciliğe geçmiş ve bu mesleği icra etmiştir.³

Şairin yaşadığı dönemi görmüş olan ve belki de onunla görüşüp tanışma imkanına sahip olmuş olan Sâlim ve Râmiz, Abdî'nin meslekî hayatı hakkında buraya kadar bilgi vermektedirler. Abdî'nin bundan sonraki hayatı hakkında bilgi edinebilmek için daha sonraki zamanlarda yazılmış olan kaynaklara göz atmamız gerekir.

Mehmet Süreyya, Abdî'nin meslek hayatı hakkında “Mayıs 1770'te (Muharrem 1184) azledilerek taşraya gönderilmiş ve Ocak 1756'da (Ramazan 1170) geri dönmüştür. Mayıs 1762'de (Şevval 1175) baş muhasebeci olup 1763'te (H. 1177) azledilmiş olarak vefat etmiştir.” (Mehmet Süreyya, 1996: 74) cümlelerini kullanmaktadır. Ancak Abdî, taşradan 1756'da döndüğüne göre Abdî'nin 1770'te azledilmiş olması mümkün görünmemektedir. Kanaatimizce buradaki 1770 (H. 1184) tarihinde bir yanlışlık yapılmıştır.

Yukarıda da izah ettiğimiz gibi şairin vefat tarihi üzerinde iki farklı tarihin alındığı görülmektedir. Adâb-ı Zurafâ'da, Türk Şairleri'nde ve Tuhfe-i Naili'de Abdî'nin vefat tarihi 1761 (H. 1175) olarak gösterilmiş; Silahdar Tezkiresi, Şefkat Tezkire'si ve Sicill-i Osmanî'de ise şairin vefat tarihi 1763 (H. 1177) olarak verilmiştir.

Abdî Efendi'nin yaşadığı döneme en yakın olan Ramiz'dir. Bununla birlikte Silahdar ve Şefkat tezkirelerindeki birbirinin aynı olan ifadeler, alman örnek şüirlerin de aynı olması bize

² “...Mütercim-i mûmâ-ileyh tarîk-ı eb ü cedleri olan zümre-i h'âcegâna duh'ul ve nice menâsıb-ı divâniyyeye hâ'iz-i şeref-vuş'ul olduklarından sonra biñ yüz yetmiş üş senesi hilâlinde kethüda-yı şadr-ı ‘ âli...olmağla...(Erdem, 1994: 217)

³ - Ruznamçe ve ruznamçecilik sözlüklerde şu şekilde tanımlanmaktadır:

“Ruznamçe “Ruznâme”: Her günü vukuat veya masârifi yazmaya mahsus el defteri, küçük yevmiye” (Şemseddin Samî, 2006: 674).

“Ruznâme: Günlük olayların yazıldığı defter. Olayların zaman sırasına göre yazılmış bulunduğu defter” (Türkçe Sözlük, 2005: 1666).

“Ruznamçe: Osmanlı Devletinde, defterdârlıkta günlük hadiselerin yazıldığı küçük defter” (Türkçe Sözlük, 2005: 1666).

“Ruznamçe: Vukuat-ı yevmiye defteri, günlük hadiselerin yazıldığı defter” (Devellioglu, 2006: 900).

“Rûznamçeci: Rûznamçe denilen yevmiye defterini tutan muhasebe katibi, muhasebeci” (Şemseddin Samî, 2006: 674).

yapılan bir yanlışın devam edegeldiğini düşündürmektedir. Türk Şairleri'ndeki bilgilerden de hareketle Abdî'nin 1761 (H. 1175) senesinde vefat ettiği söylenebilir.⁴

II. Edebî Kişiliği ve Dîvânı

1. Edebî Kişiliği:

Abdî Efendi, Osmanlının gerek siyasî ve sosyal yapıda, gerekse edebî yapıda yeniliğe, değişmeye başladığı bir zamanda yaşamıştır. Yukarıda da izah ettiğimiz gibi kaynaklarda şairin doğum tarihine rastlanmaz. Bununla birlikte incelediğimiz eldeki eksik dîvânda da ne onun siyasî hayatını ne de edebî vaziyetini ve şairliğini aydımlatabilecek bir bilgi vardır.

Abdî Efendi, 18. asrın ikinci sınıf şairlerinden olmakla birlikte öncelikle şair bir aileden yetişmiş olmasıyla dikkatleri çeker. İncelediğimiz eser büyük bir ihtimalle Abdî Efendi'nin dîvânının eksik nüshasıdır. Bu nüsha İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü'nde 749 numarada kayıtlıdır. İncelediğimiz bu nüshadan başka bir yazmaya Türkiye kütüphanelerinde şimdiye kadar rastlanmamıştır.

1761 tarihinde vefat eden Abdî'nin 17. asrın sonundaki Nâbî tesirinden etkilendiğini düşünebiliriz. Nâbî ki; hikemî tarzın temsilcisi olduğu gibi yer yer şiirlerinde konuşma dilinden gelen unsurları kullanmış, geleneğin sınırlarını zorlayan gazeller söylemiştir. Kaside de ise yüzyıl şairleri Nef'i'den etkilenmiştir. Nef'i gür, cesur sesi ve zaman zaman muhatabına tepeden bakan üslûbuyla kendinden sonrakilere iz bırakacak bir tarzda yazmıştır. İşte 18. yüzyıl şairleri temelde bu iki şairin tesiri altında kalmış ve Türk edebiyatının yüzyıl içindeki görüntüsü bu tesirler altında şekillenmiştir.

Fakat yüzyılın şairine ve şiirine asıl tesir eden isim Nedim'dir. Nedim, özellikle Lâle Devri'nin sohbet ve helva akşamlarında tüm şairleri derinden etkileyen, şiirde yerli malzemeyi en uyumlu, en zengin, en sanatlı biçimde kullanmış olan şairdir. Bu özellikleriyle yenileşme ve kendi içinde değişme hamlesi yapan 18. asır Türk şiirine farklı bir soluk getirmiş oldu. Hâliyle Abdî Efendi'nin de şiirlerinde Nedim üslûbunun izleri görülmektedir.

Şairin edebî şahsiyetinin oluşmasında hiç şüphe yoktur ki öncelik onun şair bir aileden yetişmiş olmasındadır. Şair ilmiye sınıfının zirvesinde bulunmuş, buradaki ve diğer edebî ortamlardaki şairlerle birlikteydi. Bu hususlar, onun çok yönlü bir üslûba da sahip olmasında başlıca etkendir.

Şairin edebî kişiliğini tahlil eden dönemin mühim tezkirecilerinden Râmiz; "...merhûm-ı mûmâ-ileyh haqqâ ki nazm u nesrde mümtâz ve fâ'iz-i rütbe-i imtiyâz olan şu'arâdan güftârî tâbnâk bir şâ'ir-i mâhir-i hücesteidrâk..." (Erdem, 1994: 217) şeklindeki sözleriyle onun dönemin imtiyazlı şairleri arasında bulunduğunu, nazım ve nesirde sözlerinin tâbnâk, (parlak, ışıltılı) mâhir, idrak sahibi bir şair olduğunu belirtmiştir.

Abdî Efendi'nin meslek hayatına tekrar dikkatimizi çevirdiğimizde yukarıdaki ifadenin daha gerçekçi olduğu görülür. Çünkü incelediğimiz dîvânda şairin gerçekten şiirinin kuvvetli olduğunu görürüz. Şair, dönemin rağbet gören nazım şekillerine dîvânında yer vermiş ve bu nazım şekillerine en uygun vezinleri de başarıyla kullanmıştır. Şiirlerinin muhteva özellikleri de klâsik şiirin geleneklerine uygunluk taşır.

Dönemin bir diğer önemli tezkire yazarı Salim Efendi de şairin edebî yönünü methetmiştir. Bu cümlelerdeki en önemli nokta şairin tarihlerinin de değerli ve kıymetli bulunduğu dair verilen değerlendirmelerdir. Gerçekten de Abdî Efendi'nin dîvânında büyük bir yekün teşkil edecek kadar tarih manzumesi vardır. Şairin bu manzumelerinin beğenildiğini ve marifet sahibi bir şair olduğunu

⁴ - "Bin yüz yetmiş beş senesi hüdudunda terk-i manşib-i cihân ve 'azm-i ravza-i rızvan itmışlerdir" (Erdem, 1994: 217).

anlıyoruz.⁵ Sicill-i Osmanî’de, Silahdâr, Şefkât ve Tuhfe-i Nailî’de şairin edebî yönünü değerlendiren cümleler yer almamaktadır.

Abdî Efendi’nin asıl manada edebî yönünü ve sanatını sorgulayan ciddi çalışmayı ise son asrın edebiyat tarihçisi olan Saadettin Nuzhet Ergun yapmıştır. Ergun, şairin dört gazelini eserine alıp değerlendirmiş ve son cümle olarak da şu ifadeleri kullanarak şairin edebî kuvvetine işaret etmiştir: “Abdî, bilhassa Nedim vadisinde şiirler yazan oldukça kudretli bir şairdir” (Ergun, Tarihsiz: 206).

Nedim Dîvânı’nı incelendiğinde, Abdî’nin gerek redif, kafiye gerek mana ve de mecaz bakımından Nedim’e benzediğini görebiliriz. Nedim’in bir gazelini Abdî, ilk gazelinde tanzir etmiştir:

“Çünkü bülbülün gönül bir gülistan lâzım sana
Çünkü dil koymuşlar adın dilsitan lâzım sana

Nevcûvânlık ‘alemin ta kim getirsen yâdına
Dahî pek pîr olmadan bir nevcûvân lâzım sana” (Macit, 1997: 276)

“‘Âşık olduñ ey gönül bir dilsitân lâzım saña
Bülbül nâlinesin sen gülistan lâzım saña

Ûâlet-i pîriden ey zâhid şikâyet eyleme
Sen civân olmak dilersiñ nevcivân lâzım saña” (Yalap, 2007: 46)

Dîvânı:

Abdî Efendi’nin dîvânının tek yazma nüshası İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphanesi 749. numarada kayıtlıdır. Bu eserden başka bir yazma nüshaya kütüphanelerde rastlanılmamıştır. Ancak tezkirelerde yer alan şiirlerin dîvânda olmamasından yola çıkarak bu nüshanın eksik nüsha olduğunu söyleyebiliriz.

Salim’in tezkiresine aldığı şu beyitler:
“Ûağ-ı siyehle kâkülü rüyunda seyr idüp
Sünbülle verdi resm-i bahârından isteriz

Mısr-ı melâhat içre o şâh-ı serir-i nâz
Ayâ cihânda Yûsuf-ı gülpirehen midir” (İnce, 2005: 500)

Râmiz’in Adâb-ı Zurafâ’sına aldığı ve incelediğimiz dîvânda da ilk gazel olan gazelde aşağıdaki beyit yoktur:

“Sürme çek çeşmâniña gülgüne sür ruhsârîña
Nevresm var sende evvel hüsn ü ân lâzım saña” (Erdem, 1994: 217)

Aşağıda Silahdar ve Şefkat tezkirelerinin her ikisinde de bulunan ancak incelediğimiz yazma nüshada bulunmayan iki gazel verilmiştir:

“Mîhr olursa germ haclet bâdeh’âr oldukça sen
Mâha dağ urmağda gamzeñ neş’edâr oldukça sen

⁵ “Hoşâyende eş’arı ve nâzik tarihleri ve pesendide güftârları vardır. ‘Asrîñ şu’arâ-yı pürmarifetinden ve vaktiñ zurafâ-yı şahîbtabî’ atındendir” (İnce, 2005: 500).

Zib virsün şerha-yı ‘ aşkıñ riyâz-ı sineye
Serv-i nâzım gül gibi açıl bahâr olduqca sen

Neş’edâr olmazdı dil bin kâse mey nüş eylese
Sevdiğim âzürde-i renc-i humâr olduqca sen

Dalmadan evvel atar fetrâke kendüñ mürğ-i dil
Nâzeninim mâil-i sayd-ı şikâr olduqca sen

Kâmcü-yı iltifât itmez nigâh-ı hışm ider
Abdiyâ ol âfete hıdmetgüzâr olduqca sen” (Silahdarzâde, Ali Emirî: 49b), (Şefkat, Ali Emirî: 126b)

“Ne ‘ acib olmasa sergermi-i gümmânda nâm
Var mıdır her dil-i gümgeşte-i nâkâmda kâm

İdegör hâsid-i bedhâha tevâzu‘ tâ kim
Der‘ aqâbdır görünür sûret-i ihrâmıda râm

Sen hemân renc-i hûmar gam ile me’lûf ol
Olur elbet saña bezm-i tarâb encâmıda câm

Çeşm-i sayyâdı nigeşsâz-ı itâb olduqca
Görünür mürğ-i dile dîde-i bādâmıda dâm

Abdiyâ ‘ izzet-i üstâde olunca peyrev
Oldı beyt-i suhânım mâ‘ nâ-yı itmâmıda tâm (Silahdarzâde, Ali Emirî: 50a), (Şefkat, Ali Emirî: 127a)”.

Sâlim’in tezkiresini 1722’de tamamlayarak Damad İbrahim Paşa’ya sunduğu sırada Abdî’nin orta yaşlarda bir şair olduğu düşünülürken dîvânın daha tamamlanmamış olduğunu ve bu sebeple Salim’deki beyitlerin dîvânda olmamasını anlayabiliriz. Ancak 18. asrın sonlarında yazılan Râmiz ve Silahdâr tezkiresi ile Şefkat tezkiresinde yukarıda izah ettiğimiz gazellerin gösterilmesi; bunların ise incelediğimiz dîvânda olmaması bize kuvvetle şairin başka manzumelerinin olduğunu ve dîvânının başka yazma nüshaları olabileceğini düşündürmektedir. İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphanesi 749. numarada kayıtlı yazmada iki kaside, on beş tarih, üç kıt’a, elli gazel, iki murabba ve bir muhammes bulunmaktadır.

“Bu manzumelerin dîvândaki sıralanışları başlangıçta düzenlidir. Kasideler en başta yer alır. Damad İbrahim Paşa’ya sunulmuş iki kasideden sonra “Berâ-yı Ziyâret-i Hırka-i Şerîf” başlığıyla tarihlere başlanmıştır. Bu tarihten sonra “Berâ-yı Târih Çeşme-i Muhammed Ağâ” ile ikinci tarihe başlanır. Buradan sonra bir kıt’a mevcuttur. İbrahim Paşa’ya söylenen bu kıt’adan sonra tekrar tarihler başlar. Burada, üç tarihten sonra yine İbrahim Paşa’ya “Kıt’a-yı Berâ-yı İbrâhim Pâşâ Raḥmetullah-ı ‘ Aleyh” ifadesiyle bir kıt’a daha söylenmiştir. Buradan sonra kesintisiz gazellere kadar tarihler devam eder. Bu bölümler dîvânın 1b ile 13b sayfaları arasındadır. Yazma nüshanın 14a’sı boştur. 14b’den sonra “İbtidâ-yı Gazâliyât Harfû’l-elif” ifadesiyle gazellere başlanır. Gazeller alfabetik bir sırada söylenmiştir. Ancak her harfte gazel söylenmemiştir. 36. gazelden sonra 27a sayfasında murabba yazılmıştır. Bu murabbadan sonra da bir muhammes söylenmiş ve 28a’dan itibaren tekrar gazele dönülmüştür. 49. gazelden sonra da yine bir kıt’a vardır (Yalap, 2007: 23).

Abdî Dîvânı'nda, 18. yüzyılda büyük rağbet görmüş en önemli nazım biçimi olan tarihler büyük bir yekün tutar. Osmanlı'nın değişmeye ve yenileşmeye başladığı 18. yüzyılın başlarında ciddi imar faaliyetlerine girişilmiştir. İstanbul'a avrupâî tarzda park, bahçe, saray, gezi meaknları yapılmıştır. Dolayısıyla Patrona Halil ayaklanmasıyla acı bir tecrübe yaşayıp yok edilen bu mekânların mâhir sanatçıların diliyle ölümsüzleştirilmesi gerekiyordu. İşte bu asırda tarih manzumelerinin bu kadar çok tercih edilmesinin sebebi budur. Abdî Efendi de dîvânında iki kasideye yer verirken on beş tarih söylemiştir. Şairin dîvânında üç tane de müzeyyel gazel bulunmaktadır.

Abdî Dîvânı'nın son sayfasında III. Ahmet tarafından söylenmiş bir beyit ve Nâbî'nin söylediği bir mısra bulunmaktadır. Nâbî'nin mısrasının altında ve arka sayfada da kim tarafından söylendiği belli olmayan iki beyit bulunmaktadır. (Dîvân-ı Abdî, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi: 33a).

Temelleri daha evvelden atılmış olan; ancak 18. yüzyılda tam manasıyla şiirde kendini gösterme imkanı bulan “Mahallileşme Akımı da” yüzyıl şiirine yön veren faktörlerin en önemlilerinden biri olmuştur. Sebki Hindî'nin ince manasıyla halk söyleyişi ve halkın sosyal yaşamı şiiri yeni bir mecraya sürüklemiştir.

Bu gelişmelerden etkilenen Abdî, zengin anlam ifadelerini ve halk söyleyişini şiirinde birleştirmeyi başarmıştır.

Şair, evvela “nazik tarihleriyle” (İnce, 2005: 500) tanınmıştır. Bu durumun doğal karşılanması gerekir. Çünkü siyasî istikrarsızlıklar neticesinde şairler hami bulamayarak kasideyi terk etmiş; pek çok söyleyiş kolaylığı ve zenginliği bulunan tarihlere yönelmiştir.

Gerçekten Abdî'nin tarihlerinde dönemin tarihî ve sosyal yapısını görmek mümkündür. Yüzyılın devlet siyasetini etkileyen en önemli olay İran ile olan münasebetlerdir. Dünyaya huzur ve barış veren Osmanlılar, İran gibi bir ülkede kuvvetlerini gösterebilmişlerdir:

“Alup İrân zemîni kıldı muntazam mülk ü mevrûşe
Şadâ-yı tîğî dehşetdâd-ı şâhân-ı düvel oldu” (Yalap, 2007: 31)

“Şehensâh-ı cihân Sulţân Aḥmed Ḥân Ğâzi kim
Şada-yı şavleti İrân-ı zemîne velvele saldı” (Yalap, 2007: 31)

Yapılan fetihler neticesinde Revan alınmış, devlette sükûnet hakim olmuştur:

“Sipahsâlârlar irsâl idüp İrânyân üzre
Alup niçe şehirler memleketler İşfahânâsâ” (Yalap, 2007: 43)

Osmanlı- İran ilişkilerinde önemli bir mekân olan Revan, gücün hâlâ korunabildiğinin belirtisi olmuştur:

“Dönüp bir kılb-i efserdeye şâh-ı ‘acem şimdi
Revânî fetḥ olunca cân virüp tâcın yere çaldı

Çıkup bârî ü şarḫa ben de ‘ Abdî söyledim târiḫ
Revânî hükmüyle Sulţân Aḥmed fetḥ idüp aldı” (Yalap, 2007: 32)

Şiirlerde, klâsik şiirin kaynaklarından olan İran'ın tarihî ve mitolojik kahramanlarına yer verilmiş; üstünlük bu yolla da belirtilmeye çalışılmıştır:

“Tertîb-i âlât eyledi cem‘-i mühimmât eyledi
Dârâyâ dârât eyledi ceĥd idüb cebeĥânesin

Leşkerkeş vü düşmenşiken ceşş ü aceb şimşirden
‘Aciz olur görse **Peşîn** bir cümle şirânesin” (Yalap, 2007: 41)

Abdî'nin hem tarihlerinde hem de kıt'alarında Damat İbrahim Paşa'yı görmek mümkündür. Çünkü o, huzuru ve rahatı temin etmiş, dönemde sanatın ve sanatkârın yegâne hamisi olmuştur:

“Ĥazret-i **Dâmâd İbrâhim Pâşâ** kim anñ
Devletinde sâye-i râĥatda cümle kâinât” (Yalap, 2007: 29)

“Nasĥsâz-ı umur u devlet-i **İbrâhim Pâşâ** kim
Vezîr-i ‘azam vü dâmâd-ı sulţân-ı mülk oldu” (Yalap, 2007: 31)

“Ezcümle **Şadr-ı ‘Azam-ı Dâmâd-ı** ekremi
Yüz sürdü ‘arz idince kemâl-i sükûneti” (Yalap, 2007: 28)

“Şadr-ı cem-mertebe-i **Dâmâd** şah-ı devrânñ
Zâtıdır bâ' iş-i asâyiş ü şevĥ-i şâdı” (Yalap, 2007: 30)

Abdî'nin dîvânında kasidelerin sayısı çok azdır. Ancak bu manzumelerde süslü bir anlatımla birlikte sade ve musikîşinas bir üslûp dikkat çeker:

“Bahar bülbülü dildâde olmuş vird-i ĥandâna
Ĥapıldım şebnemâsâ ben daĥi bir mihr-i raĥşâna

Bahârñ feyzi te'sir eylemiş şol rütbe kim hâlâ
Ĥemen bezminde döndü lâleler bir câm ü raĥşâna” (Yalap, 2007: 25)

Şair, dönemin imar faaliyetlerine, mimarî tamirlere manzum tarihler yazmıştır.

Abdî Efendî'nin gazellerine Nedimâne bir söyleyiş hâkimdir. Ancak özellikle dîvân şiirinde orijinal, kalıcı bir üslûp yakalamak evvela sağlam bir kafiyeye ve redif temeline bağlıdır. Bu gerçeğin farkına varmış olan Abdî, yerli öğelerden ve Türkçenin ses gücünden faydalanmış, aruzdaki başarısıyla belki de klâsik şiirin üstatlarına benzer bir üslûpla yüzyılın üslûp sahibi şairlerinden olmuştur:

“Rûĥuñ ruĥsârñ göreñ berk-i güllerden geçer
Kâkülüñ şem eyleyen misk ile ‘anberden geçer

Neş'esi olmaz meyiñ meclisde maĥbûb olmasa
Sâĥiyâ zehr olsun ol mey neş'e-yi dilberdeñ geçer” (Yalap, 2007: 47)

“Haclegâhından kaçan ol yâr kendin gösterir
Dîdeden nem dilden âh ü zâr kendin gösterir

Dilgüşâdır âteşin ruhsârı kim hürşide bak
Tâ başından gönçe-yi gülzâr kendin gösterir” (Yalap, 2007: 52)”

“Ne seyr-i bezm ü ne âyîñ ceryanında bulur
Hâlet-i neş’eyi dil eşk-i revânında bulur

Hâyli-erbâb-ı nazar neş’e-i feyzi dehriñ
Hem baharında vü hem vaqt-i hazânında bulur” (Yalap, 2007: 53)

“Açıldı gönçe-i gül nahl-i ergüvân yan gel
Nevâya başladı gülşende bülbülân yan gel

Açıldı vird-i ruhuñ meyle büsehîñ olalım
Gel ey nihâl-i emel nahl-ı dilsitân yan gel” (Yalap, 2007: 68)

Şairin “bilür, yaraşur, yıkacakdur, çekilür, nâz eyler, dirlerse gerçekdür, gelür, olsun da gör...” gibi Türkçe fiillerden yapılmış redifleri şiirde kendine has, hareketli üslûbun göstergesidir. Abdî’nin “oynar oynadur” ve “açılır kapanur” redifli iki gazeli de kapısını Nedim’in açtığı şarkı türünü hatırlatır tarzdadır:

“Dest-i sâkide mey-i gülfâm oynar oynadur
Şîşe-yi bâz-ı bezm elinde câm oynar oynadur

‘Âşıkı seyr itse rakş eyler şafâsından hemân
‘İşvedeñ ol şüh-ı servendâm oynar oynadur” (Yalap, 2007: 62)

“Gehî firâk ü gehî merhem-i vişâli ile
Derûn-ı sinede raħm-ı ter açılır kapanur” (Yalap, 2007: 62)

Gazellerde kullanılan deyimler, şiirin temel anlam özelliklerini de kuvvetlendirerek yerli ve zengin söyleyiş oluşturmuştur:

“Zülâl-i nuţk u hümâyunuñ oldu mecrâsı
Küçükşu şimdi lefâfetde *bir içim şüdur*” (Yalap, 2007: 43)

Şiirlerdeki mekanlar genellikle dönemin sosyal hayatına göre gülzâr, lalezâr, çemenzâr gibi yerlerdir. Buradaki dış mekan tasviri hem sade hem canlıdır:

“Neş’e-yi meyle ruhuñ olduĝda cânâ gül gibi
Nağme-yi rîz şevk olur dil nâle-yi bülbül gibi” (Yalap, 2007: 82)

“Faşl-ı güldür gönceler açıldı düşdü gülünle
Pürçemen tğıtdı sünbül nergis aldı câm ele

Sen de gel açıl be hey bigâne meşreb gel hele
Şahn-ı gülşen cânfezâ demsâz bülbül bülbüle” (Yalap, 2007: 78)

“Saña ey gönçebahâ nâle-yi ‘ aşık dandır
Açdı gül goncesini âh seher-i bülbülden” (Yalap, 2007: 73)

“Ne seyr-i gülşen ü yâ gurre ne cüybara gelür
Gelürse ol büt-i gülçehre lâlezâra gelür” (Yalap, 2007: 59)

Şairin özellikle “dirlerse gerçekdür” redifli gazelinin tamamı hem sadeliğin hem de şiirdeki musikiliğin daha iyi görülebilmesi için dikkate değerdir. Bu şiirde bir fiil ve bir isimde müteşekkil redif yapılmıştır. Bu haliyle bizce orijinalliği ve yeniliği yakalayan şair, “-â” kafiyesinden evvelki kelime gruplarıyla da kendine has bir söyleyiş, kelimelerde kendine mahsus bir rintlilik yakalamıştır:

Beni sermest-i l’ al dirler yâ dirlerse gerçekdür
Esir-i nükhet-i zülf-i dütâ dirlerse gerçekdür

Niyâz ü nâletî gûş eylemez ‘ uşşâka rahm itmez
O şühâ mevcud-ı resm-i cefâ dirlerse gerçekdür

Görenler tal’ at-ı dil-cûsunu kesüp neşât eyler
Mücessem neş’ e-yi zevk ü safâ dirlerse gerçekdür

Firib-hissini eyler bir nigehe cümle dünyâyı
Müsellem dilber-i sihr-i âşînâ dirlerse gerçekdür

Kızarmış tâb-ı şahbâyı lebiyle taraf-ı ruhsârı
Gül-i nur u sütte-yi bağ-i hâyâ dirlerse gerçekdür

Fünûn-ı’ işveden simâbe dönmüş cümle endâmı
O rakkas-ı dilârâ-yı bâhâ dirlerse gerçekdür

Olurdu sâyesî başına devlet tâ besâmeniñ
Hümayun zülfüne bâl-ı hümâ dirlerse gerçekdür” (Yalap, 2007: 59)

18. asrın sosyalleşme alanları Kağıthâne ve diğer imar yerlerindeki Sadâbâd, Hurremâbâd, Kasr-ı Neşât gibi söyleyişi gibi kendisi de süslü ve zarif mekânlar olmuştur. Nedim’in aşağıdaki muhammesinde mekan Sadâbâd’dır.

“Bir safâ bahş idelim gel şu dil-i nâşâda
Gidelim serv-i revânım yürü Sa’ dâbâda

İşte üç çifte kayık iskelede âmâde
Gidelim serv-i revânım yürü Sa’ dâbâda” (Macit, 1997: 264)

Şimdiye kadar bilmediğimiz bir mekân da Abdî’nin tarih mazumesinde geçmektedir:

“Şalınsağ ey periruşâr biz de **Âşafâbâda**
Kenân-ı feyz hevâsı dillere râhatresân oldu” (Yalap, 2007: 81)

Sonuç

Bilinçli bir değişim ve gelişim dönemi olan 18. asır, Türk milletinin evvela siyasî ve sosyal yaşamının hemen akabinde de tabîî bir şekilde dilin ve edebiyatın farklı bir mecraaya girmeye başladığı yüzyıl olmuştur. Bu asır Türk Edebiyatı, çoklukla nazire edebiyatı özelliği göstermesiyle birlikte, “Sebk-i Hindî” ve “Mahallileşme” akımlarının da tesiriyle edebî eser yönünden de en verimli çağlarından birini yaşamıştır.

18. yüzyılın ilmiye sınıfından yetişmiş olan Abdullah Efendi, Abdî mahlasıyla Klasik Türk Şiirindeki yerini almıştır. Dönemin tüm mühim tezkirelerinde künyesine rastlanılan Abdî'nin özellikle manzum tarihleri edebiyat tarihimiz için önemli bir yer teşkil edecektir. Şair, İstanbul'da doğmuş ve hem meslek hayatını hem de sanat hayatını bu büyük kültür merkezinde sürdürmüştür. Meslek hayatında da babasının ve dedesinin yolunu takip eden Abdî Efendi, ruzmançecilik, maliye tezkereciliği ve yeniçeri katipliği yaparak 1758 tarihinde sadaret kethüdası olmuştur. Şair, Eyüp Kabristanı'nda metfundur. Kaynaklarda şairin nesir türünde de eserlerinin olduğu ve bunların çok beğenildiği söyleniyorsa da bu çalışmalara günümüzde henüz ulaşamamıştır.

Abdî, 18. asrın ikinci sınıf şairlerinden olmakla birlikte edebiyat kaynaklarında dönemin imtiyazlı şairleri arasında gösterilmiştir. Dönemin edebiyat tarihi kaynaklarında şairin tek yazma nüshasında bulunmayan manzumeler yer almaktadır. Buradan hareketle şairin mürettep bir divâna sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ancak şimdiye kadar Türkiye kütüphanelerinde bu nüshadan başka bir nüshaya rastlanmamıştır.

Abdî'nin şiirlerinde Nedîmâne üslûbun izleri belirgindir. Özellikle Türkçe fiillerden ve Türkçe eklerden yapılmış olan redifler, kâfiyeler ve de şiirlerdeki musikîlik bunun en bariz görüntüsüdür. Şair özellikle gazellerinde aruz vezninin en hareketli kalıplarını başarıyla kullanmıştır. Şiirlerinde sade ve zengin üslûp dikkat çekicidir.

KAYNAKÇA

- Abdî.** Türk Ansiklopedisi C. I. (1981). Ankara: Millî Eğitim Basımevi. s. 32.
- Abdî.** Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C. I. (1977). İstanbul: Dergâh Yayınları. s. 11.
- Abdî.** Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyatçıları C.I. (2002). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları. s. 25.
- ALTINAY, Ahmet Refik (1997). *Lâle Devri*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- AVŞAR, Ziya (2008). “*Tenkitli Metin Neşrinde İmla Sorunu Üzerine Yeni Düşünce ve Öneriler/New Suggestions and Ideas On The Problem Of Critical Texts’ Ortographic*”, *TURKISH STUDİES- Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, ISSN: 1308-2140 (Prof. Dr. İsmail Ünver Adına) Volume 3/6 Fall 2008, www.turkishstudies.net, DOI Number :<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.452> , p. 75-111.
- BUDAK, Ali (2008). *Batılılaşma Ve Türk Edebiyatı Lale Devri’nden Tanzimat’a Yenileşme*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- ÇINAR, Bekir (2013). “*Taşlıcalı Yahya’nın Gencîne-i Râz Mesnevisinde Şiir, Şair ve Kâtipler İlgili Değerlendirmeler/ Evaluations On The Poem Poet and The Clerk in The Taşlıcalı Yahya’s Gencîne-i Râz*” *TURKISH STUDİES- Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, ISSN: 1308-2140 (Prof.

Dr. Turgut Karabey Armağanı) Volume 8/13 Fall 2013, www.turkishstudies.net, DOI Number :<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.5597> , p. 297-308.

- ÇINAR, Bekir (2012). “*Bosnalı Sabit ve Ziya Paşa’nın Zafernâmelerindeki Şekil ve Zihniyet Mukayesesi/ Comparing To Shap and Mind Of Bosniac Sabit and Ziya Pasha’s Zafername*” *TURKISH STUDİES-* Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, ISSN: 1308-2140 (Prof. Dr. Sabahattin Küçük Armağanı)Volume 7/3 Summer 2012DOI Number :<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.2963> , p.801-812.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2006). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- ERDEM, Sadık (1994). *Râmiz ve Adâb-ı Zurafâ’sı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- ERGUN, Saadettin Nuzhet (Tarihsiz). *Türk Şairleri*. İstanbul: Suhulet Kütüphanesi.
- Feyzî*. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C. III. (1979). İstanbul: Dergâh Yayınları. s. 217.
- İNCE, Adnan (2005). *Tezkiretü’ş-Şuara Sâlim Efendi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- İPEKTEN, Haluk (2003). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İSEN, Mustafa-KILIÇ, Filiz- AKSOYAK, İsmail Hakkı-EYDURAN, Aysun (2002). *Şair Tezkireleri*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- İSPİRLİ, Serhan Alkan (1997). *Subhizâde Feyzî’nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Hamsesi (İnceleme-Tenkritli Metin)*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.
- İSPİRLİ Serhan Alkan (2005). *Dîvân Edebiyatında Hamse ve Son Hamsemiz*. EJOS, VIII.
- İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Dîvânlar Kataloğu C. III*. (1967). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- KANAR, Mehmet (1998). *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Birim Yayınları.
- LEVEND, Agâh Sırrı (1988). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- MACİT, Muhsin (1997). *Nedîm Divânı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Mehmet Süreyya (1996). *Sicill-i Osmanî C. I*. (hzl. Nuri Akbayar). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- MUTÇALI, Serdar (2012). *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları.
- MAZIOĞLU, Hasibe (1992). *Nedîm’in Dîvân Şiirine Getirdiği Yenilik*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- REDHOUSE, Sir James William (2001). *Turkish and English Lexicon*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Silâhdârzâde Mehmet Emin, *Tezkire-i Şuara*. Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, nr. 795.
- Subhî Ahmet Efendi*. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C. VIII. (1998). İstanbul: Dergâh Yayınları. s. 50.
- Subhizâde Abdî. *Dîvân-ı Abdî*. İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 749.
- Şefkat, *Tezkiretü’ş-Şuara*. Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, nr. 770.
- Şemseddin Sami (2006). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

-
- ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ- KARTAL, Ahmet (2004). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- TUMAN, Mehmet Nail (2001). *Tuhfe-i Naili C. I.* (Hazırlayanlar: Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı). Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- YALAP, Hakan (2007). *Subhizâde Abdî Abdullah Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı (İnceleme-Metin-İndeks)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Niğde

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- YALAP, H., Subhizâde Abdî Abdullah, Hayatı, Şiir Sanatı ve Dîvânı, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/4 Winter 2015, p. 919-936, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7661>, ANKARA-TURKEY